

Oryginalna praca badawcza

Jerzy Nikolajew

Uniwersytet Opolski

Opole

jerzy-nikolajew@wp.pl

PRAWA *VERSUS* OBOWIĄZKI TYMCZASOWO ARESztOWANYCH W POLSCE

RIGHTS *VS* OBLIGATIONS OF PEOPLE DETAINED IN CUSTODY IN POLAND

Zarys treści: Przyjęty przez ustawodawcę katalog uprawnień i obowiązków osób tymczasowo aresztowanych uwzględnia konstytucyjną zasadę zakazu naruszania godności ludzkiej. W Kodeksie karnym wykonawczym uwzględniono prawo aresztanta do powiadomienia o miejscu jego pobytu, prawo do obrony, prawo do korzystania z wyżywienia, środków leczniczych i higienicznych otrzymywanych spoza aresztu śledczego oraz prawo do zatrudnienia. Natomiast do podstawowych obowiązków tymczasowo aresztowanych zaliczono przestrzeganie postanowień regulaminowych i porządkowych oraz wykonywanie prac porządkowych w obrębie aresztu śledczego. Jednak realizacja powyższych uprawnień, jak również egzekwowanie obowiązków nastrocza trudności, przez co ogranicza się wolności obywatelskie.

Słowa kluczowe: tymczasowo aresztowani, prawa, obowiązki

Key words: detained in custody, rights, obligations

Wprowadzenie

Przepisy rozdziału XV Kodeksu karnego wykonawczego (dalej: k.k.w. lub Kodeks) w pełni uwzględniły konstytucyjną zasadę zakazu naruszania godności ludzkiej, skoro katalog uprawnień aresztantów został rozbudowany w zakresie gwarantującym realizację ich prawa do zawiadomienia o miejscu swojego pobytu, prawa do obrony, prawa do korzystania z własnej odzieży, bielizny i obuwia oraz wyżywienia i środków higienicznych otrzymywanych spoza aresztu, a także prawa do zatrudnienia. Z kolei obowiązki tymczasowo aresztowanych sprowadzono głównie do ko-

nieczności przestrzegania przez nich postanowień regulaminowych i porządkowych oraz wykonywania prac porządkowych w obrębie aresztu¹. W tym miejscu należy zauważyć, że niemal identyczny *modus operandi* został przyjęty wobec skazanych, jednak z uwzględnieniem różnic dotyczących celów stosowania tego środka zapobiegawczego, a zwłaszcza zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego. W przypadku tymczasowo aresztowanych nie wolno też nie uwzględniać potrzeby uszanowania procesowej zasady domniemania niewinności jako podstawy traktowania osób, wobec których nie wydano jeszcze prawomocnego orzeczenia o winie i karze. Stąd też „liberalizm” ustawodawcy, dotyczący chociażby kwestii zatrudniania i wynagradzania tych osób, możliwości korzystania przez nich z „niewięziennej” odzieży czy realizacji uprawnień procesowych związanych z prawem do obrony. Niemniej jednak konieczność zabezpieczenia dobra śledztwa oraz zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w areszcie śledczym implikują potrzebę uwzględnienia przede wszystkim dyrektywy bezwzględnej przestrzegania przez aresztantów ustaleń regulaminowych i porządkowych obowiązujących w areszcie². Wydaje się także, że zobowiązanie tymczasowo aresztowanych do przestrzegania zasad określonych w tych przepisach w żaden sposób nie narusza ich uprawnień wyszczególnionych w Kodeksie.

Natomiast w kwestiach terminologicznych należy podkreślić, że użycie w tytule niniejszego opracowania łacińskiego przyimka *versus* wcale nie musi tu oznaczać uwzględnienia czynnika „rywalizacji” pomiędzy prawami a obowiązkami aresztantów, gdyż polskiemu ustawodawcy udało się praktycznie zastosować inne rozumienie tego słowa związane z jego znaczeniem „ku” lub „w kierunku”³. *In fine* kodeksowy ustawodawca osiągnął efekt proporcjonalnej zależności realizacji praw tej kategorii osób i ich obowiązków związanych z pobytem w areszcie. Z tych też względów zdecydowano się zająć powyższą problematyką, która zasługuje na uwzględnienie również z uwagi na konieczność zapewnienia odpowiedniej ochrony prawnej osób tymczasowo aresztowanych.

Prawo zawiadomienia o miejscu pobytu

W k.k.w. przyjęto jako zasadę, że podczas pobytu osadzonego w tymczasowym areszcie stosuje się wobec niego odpowiednio przepisy dotyczące wykonywania kary pozbawienia wolności z uwzględnieniem zmian, o których mowa w rozdziale XV k.k.w. dotyczącym tymczasowego aresztowania (art. 209 k.k.w.). Stąd też przede wszystkim po przyjęciu tymczasowo aresztowanego do aresztu śledczego należy go bezzwłocznie poinformować o przysługujących mu prawach i ciężących na nim

¹ W art. 30 Konstytucji RP ustrojodawca wyartykułował wprost zasadę zakazu naruszania godności osobistej jako odnoszącej się do każdego (zob. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz.U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.) Z kolei w k.k.w., przepisy odnoszące się do tymczasowo aresztowanych znalazły się w art. 207–223a (zob. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. z 2017 r., poz. 665, 666, 768, 1452).

² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz.U. z 2016 r., poz. 2290).

³ Zob. *Słownik łacińsko-polski*, opr. K. Kumaniecki, Warszawa 1997, s. 299.

obowiązках. W szczególności chodzi o umożliwienie zapoznania się z przepisami Kodeksu i regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania. Do tego dochodzi też obowiązek administracji aresztu polegający na poddaniu aresztanta odpowiednim badaniom lekarskim i zabiegom sanitarnym (art. 210 k.k.w.). Jednak podstawowym zadaniem administracji aresztu śledczego po przyjęciu osadzonego do aresztu jest bezzwłoczne zawiadomienie o tym fakcie organu, do którego dyspozycji pozostaje aresztowany i jednocześnie prawo tymczasowo aresztowanego do bezzwłocznego zawiadomienia określonego katalogu osób. Zaliczono do nich osobę najbliższą lub inną osobę, stowarzyszenie, organizację lub instytucję, a także jego obrońcę. Jednak Kodeks nie zdefiniował pojęcia osoby najbliższej, gdyż wcześniej taka definicja pojawiła się już w art. 115 § 11 k.k. i na tej podstawie osobą najbliższą jest „małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”⁴.

W art. 211 § 1 k.k.w. ustawodawca nie sprecyzował sposobu kontaktu aresztowanego z tymi osobami, co w praktyce oznaczać może różnorodność form takiego kontaktowania się. Po 1 lipca 2015 r. i po zmianach w k.k.w. w przypadku obrońcy możliwy jest kontakt telefoniczny nie tylko po przyjęciu do aresztu śledczego, ale także w czasie całego pobytu w areszcie. W przypadku osób najbliższych lub innych osób kontakt telefoniczny wydaje się też być najprostszym rozwiązaniem, z tym że ustawodawca pominął tu kwestie szczegółowe, które w istocie mogą się okazać decydujące w realizacji tego właśnie uprawnienia. W tym miejscu należy wziąć pod uwagę przede wszystkim uwarunkowania praktyczne związane z osadzeniem w areszcie i pozbawieniem aresztanta jego przedmiotów osobistych, w tym telefonu komórkowego będącego najczęściej w jego posiadaniu. Stąd też po zdeponowaniu telefonu komórkowego obowiązek udostępnienia telefonu powinien spoczywać na funkcjonariuszach Służby Więziennej (dalej: SW) dokonujących czynności związanych z przyjęciem aresztanta do aresztu. Natomiast kwestią sporną nadal pozostaje zaliczenie telefonów komórkowych do przedmiotów wartościowych, gdyż na podstawie przedmiotowego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości telefonów komórkowych do tej kategorii się nie zalicza⁵. Dlatego też wydaje się, że umożliwienie kontaktu (w tym telefonicznego) aresztowanego z osobą najbliższą lub inną osobą to domena aresztu śledczego, a nie „problem” tymczasowo aresztowanego. Hipotetycznym rozwiązaniem w tej sytuacji mógłby być także kontakt listowny, polegający na przekazaniu informacji najbliższemu aresztanta o fakcie jego osadzenia w areszcie, ale wówczas tego typu korespondencja musiałaby podlegać cenzurowaniu przez organ dysponujący, co w sposób istotny wydłużyłoby proces informowania i przeczyłoby idei bezzwłoczności zawiadomienia. Jeszcze inny problem dotyczący informowania o pobycie aresztanta w areszcie może dotyczyć stowarzyszeń, organizacji lub instytucji. Po pierwsze, nie doprecyzowano, jaki rodzaj podmiotów powinien być w tym przypadku uwzględniony: czy abstrakcyj-

⁴ Zob. Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2016 r., poz. 1137, 2138; z 2017 r. poz. 244, 768, 773, 952, 966, 1214.)

⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 27 października 2003 r. w sprawie czynności administracyjnych i rozliczeń finansowych związanych z prowadzeniem depozytu przedmiotów wartościowych i środków pieniężnych osób pozbawionych wolności (Dz.U. Nr 192, poz. 1880 i 1881).

nych, czy też konkretnych, z którymi związany jest w sposób instytucjonalny lub luźny tymczasowo aresztowany. Po drugie, administracja aresztu ani organ dysponujący nie posiadają realnej możliwości weryfikacji tego typu powiązań. Po trzecie, brakuje wskazania sposobu przekazania takiej informacji. Natomiast w przypadku pisma wysłanego przez aresztanta do takiego stowarzyszenia, organizacji lub instytucji powinna być bezwzględnie uruchomiona procedura kontroli ze strony organu dysponującego. Dlatego też uprawnienie tymczasowo aresztowanego związane z prawem niezwłocznego po osadzeniu go w areszcie zawiadomienia o miejscu jego pobytu może się okazać uprawnieniem iluzorycznym, a na pewno trudnym do praktycznego zrealizowania⁶.

Jeszcze więcej trudności może się pojawić w przypadku tymczasowo aresztowanego, który nie jest obywatelem RP. Co prawda w art. 211 § 2 k.k.w. formalnie umożliwiono tymczasowo aresztowanemu cudzoziemcowi powiadomienie właściwego urzędu konsularnego albo przedstawicielstwa dyplomatycznego o fakcie jego pobytu w areszcie, ale nie wskazano sposobu realizacji tego rodzaju uprawnienia. W związku z tym możliwe do wykorzystania pozostają metody powiadamiania wymienione w poprzednim akapicie, a dotyczące osób najbliższych, określonych podmiotów oraz obrońcy tymczasowo aresztowanego obywatela RP. Poza tym tymczasowo aresztowany cudzoziemiec korzysta z uprawnień takich samych jak obywatel RP w zakresie bezzwłocznego zawiadomienia o pobycie w areszcie osób najbliższych, innych osób, stowarzyszeń, organizacji lub instytucji, a także obrońcy. W przypadku cudzoziemców dodatkowa trudność związana jest z posługiwaniem się przez nich językiem obcym, a przez to niezrozumiałym dla pracowników aresztu śledczego zajmujących się przyjmowaniem aresztantów (np. językiem arabskim)⁷.

Należy też pamiętać, że uprawnienie określone w art. 211 § 2 k.k.w. dotyczące bezzwłocznego zawiadomienia o osadzeniu w areszcie nie jest tożsame z prawem tymczasowo aresztowanego do wskazania osób, z którymi ten chce utrzymywać kontakty w czasie pobytu w areszcie śledczym. Katalog tychże osób może być znacznie szerszy, jednak za każdym razem widzenie z nimi uzależnione będzie od zgody organu tymczasowego, który określi w formie zarządzenia sposób i charakter takiego widzenia. Informacje dotyczące powyższych kwestii umieszczone zostały także w specjalnie przygotowanym przez SW „Informatorze dla tymczasowo aresztowanych, skazanych, ukaranych oraz cudzoziemców”. Takie kilkustronicowe broszury powinny się znaleźć w każdej tzw. celi przejściowej, w której umieszcza się tymczasowo aresztowanych zaraz po przyjęciu do aresztu śledczego⁸.

Podobne pouczenie związane z powiadomieniem odpowiednich osób i organów o pobycie tymczasowo aresztowanego w areszcie przygotowano w jednostkach prokuratury i z jego treścią zapoznawane są osoby już na etapie wydawania postano-

⁶ Zob. P. Pałaszewski, *Przyjęcie tymczasowo aresztowanego do aresztu śledczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2009, t. XXV, s. 228.

⁷ Zob. L. Bogunia, *Kluczowe zagadnienia wykonywania tymczasowego aresztowania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2005, t. XVIII, s. 303.

⁸ www.sw.gov.pl/Data/Files/kunickim/informatory-dla-cudzoziemcow/polski_2014.pdf (dostęp: 7.05.2017).

wienia o przedstawieniu zarzutów⁹. Jednak tego typu pouczenie może się okazać przedwczesne w sytuacji niezastosowania wobec podejrzanego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania. Zresztą podejrzany (oskarżony) może sam wskazać osobę najbliższą, którą chce, aby powiadomić o jego tymczasowym aresztowaniu (art. 261 § 1 k.p.k.)¹⁰. Jednak zasadą powinno być to, że sąd przychodzi na prośbę podejrzanego (oskarżonego) i powiadamia o jego aresztowaniu wskazaną osobę najbliższą. Przyjmuje się także, że sąd powinien powiadomić więcej niż jedną osobę o tymczasowym aresztowaniu podejrzanego, jeżeli taka potrzeba wynika z okoliczności danej sprawy lub została w sposób racjonalny uzasadniona przez wnioskodawcę (aresztanta)¹¹.

Z powyższego wywodu wynika, że nie tylko administracja aresztu, ale również sąd wydający postanowienie o tymczasowym areszcie powinien powiadomić osoby najbliższe dla aresztanta o jego osadzeniu w areszcie śledczym. Taka konstrukcja ma na celu uspokojenie osób najbliższych w stosunku do tymczasowo aresztowanego w sytuacji braku z nim kontaktu, a jednocześnie umożliwić podjęcie kroków związanych z ustanowieniem obrońcy na rzecz podejrzanego (oskarżonego) przez inną osobę (w tym przypadku osobę najbliższą). Należy jednak zauważyć, że tymczasowo aresztowany po przyjęciu do aresztu śledczego może nie skorzystać z uprawnienia, o którym mowa w art. 211 § 2 k.k.w., gdyż norma określona w tym przepisie posiada cechy wyłącznie uprawnienia, a nie obowiązku tymczasowo aresztowanego. Dlatego też w przypadku bierności ze strony tymczasowo aresztowanego w tym zakresie nie można wyprowadzać skutków o charakterze przymuszającym go do takiego zachowania. Brak kontaktu z rodziną lub brak takiej rodziny (najbliższych) nie może też być przeszkodą w realizacji prawa podejrzanego (oskarżonego) do skorzystania przez niego z pomocy obrońcy i wyznaczenia mu w takiej sytuacji obrońcy z urzędu¹².

Prawo do obrony

Wydaje się, że zasada prawa do obrony to w rzeczywistości zasada prawa procesowego, a w mniejszym znaczeniu prawa karnego wykonawczego. Wynika to m.in. z brzmienia art. 6 k.p.k., na którego podstawie „oskarżonemu przysługuje prawo do

⁹ Na przykład we wzorze przygotowanym przez Prokuraturę Regionalną w Poznaniu dotyczącym „Pouczenia podejrzanego o uprawnieniach i obowiązkach” ustalono, że zatrzymanemu w postępowaniu karnym przysługuje uprawnienie „do zawiadomienia osoby najbliższej, jak również pracodawcy, szkoły, uczelni, dowódcy oraz osoby zarządzającej przedsiębiorstwem zatrzymanego albo przedsiębiorstwem, za które jest on odpowiedzialny, o zatrzymaniu (art. 245 § 2, art. 261 § 1 i 3 k.p.k.)”. Z powyższego widać, że zastosowano tutaj wykładnię rozszerzającą w stosunku do tzw. słowniczka z k.k. i za osoby najbliższe uznano także podmioty niewymienione w tamtej ustawie (pracodawca, uczelnia, szkoła, dowódca), [www.poznan.pr.gov.pl/?m=prawa-i-obowiazki-podejrzanego &id=29](http://www.poznan.pr.gov.pl/?m=prawa-i-obowiazki-podejrzanego&id=29) (dostęp: 7.05.2017).

¹⁰ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2017, poz. 1904).

¹¹ Zob. R. Stefański, *Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego*, Warszawa 1998, s. 77.

¹² Zob. K. Eichstaedt, *Wykonanie postanowienia o zastosowaniu i przedłużeniu okresu tymczasowego aresztowania*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 4, s. 106–107.

obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć”. Jednak w sytuacji wykonywania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu powyższe uprawnienie procesowe dotyczy egzekucji środka zapobiegawczego realizowanego w warunkach aresztu śledczego i w tym rozumieniu ma to ważne znaczenie wykonawcze. Generalnie prawo do obrony obejmuje okres od podjęcia pierwszych czynności faktycznych przeciwko konkretnej osobie (nawet bez wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów) aż do zakończenia postępowania karnego i dotyczy także etapu wykonywania orzeczeń. Poza tym wyrażona w art. 42 ust. 2 Konstytucji zasada prawa do obrony „każdego” czyni z tego uprawnienia element standaryzujący demokratyczne państwo prawne, w którym formalnie dopuszcza się możliwość podejmowania czynności procesowych wynikających z obrony materialnej i formalnej, zarówno przez samego oskarżonego, jak i poprzez skorzystanie z pomocy obrońcy. Tego typu uprawnienie jest wysoce „pomocne”, zwłaszcza wobec tych podejrzanych i oskarżonych, co do których możliwości swobody działania zostały ograniczone poprzez ich umieszczenie w areszcie¹³.

Jednym z podstawowych uprawnień wpisujących się w specyfikę prawa tymczasowo aresztowanego do obrony materialnej jest jego prawo do informacji i wysłuchania. Chodzi o uzyskanie przez osobę zainteresowaną wszechstronnej i niezwłocznej informacji o powodach najpierw zatrzymania, a potem aresztowania. Poza tym osobom tymczasowo aresztowanym (także zatrzymanym) przyznano prawo wysłuchania ich, co przecież nie jest równoznaczne ani też nie powinno zastępować przesłuchania podejrzanego¹⁴.

Kolejne uprawnienia dotyczące realizacji prawa do obrony związane z etapem przedstawienia zarzutów i po nowelizacji k.p.k., czyli po 1 lipca 2015 r., pouczenie podejrzanego o jego uprawnieniach rozszerzono o żądanie przesłuchania z udziałem obrońcy, przez co zdecydowanie wzmocniono pozycję podejrzanego, szczególnie osadzonego w areszcie śledczym¹⁵.

Poza tym w ramach prawa do obrony można wyróżnić: uprawnienie oskarżonego do składania wniosków oraz jego udziału w czynnościach procesowych, prawo zaskarżania decyzji procesowych w przedmiocie tymczasowego aresztowania oraz prawo do korzystania z pomocy tłumacza. Zwłaszcza problematyka związana z bezpłatnym tłumaczeniem w toku postępowania karnego ma szczególne znaczenie praktyczne w przypadku aresztantów-obcokrajowców i z punktu widzenia prawa do obrony wydaje się być wymogiem podstawowym. Obowiązek zapewnienia pomocy tłumacza nie należy do administracji aresztu śledczego, ale obciąża organ dysponujący (sąd, prokuraturę). Ten powinien też doręczyć oskarżonemu wraz z tłumaczeniem postanowienie o przedstawieniu zarzutów (także uzupełnieniu lub zmianie), orzeczenia podlegające zaskarżeniu i orzeczenia kończące postępowanie. Tymczasowo aresztowany swoje prawo do obrony może także realizować poprzez udział w posiedzeniach sądowych w przedmiocie tymczasowego aresztowania. Uzyskał on

¹³ Zob. D. Dudek, *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 202.

¹⁴ Zob. J. Wałach, *Uprawnienia procesowe zatrzymanego i tymczasowo aresztowanego w świetle zasady prawa do obrony*, Białystok 2014, s. 110-111, www.repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/3129/1/pracadoktorska.pdf (dostęp: 15.05.2017).

¹⁵ Zob. P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 39.

przecież status strony, który został rozciągnięty także na jego udział w postępowaniu odwoławczym¹⁶.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na wcale niemały zestaw uprawnień procesowych osoby tymczasowo aresztowanej dotyczących tzw. obrony formalnej. Należy do nich zaliczyć prawo aresztanta do kontaktu z obrońcą, prawo do korzystania z pomocy obrońcy oraz jego wyboru, prawo do ustanowienia obrońcy z urzędu, prawo do korzystania z pomocy pełnomocnika, prawo do porozumiewania się z obrońcą oraz przygotowania się do obrony. Prawo tymczasowo aresztowanego do obrony może być realizowane także poprzez zawiadomienie obrońcy i jego udział w posiedzeniu w przedmiocie tymczasowego aresztowania oraz poprzez uprawnienia obrońcy wynikające z tajemnicy adwokackiej¹⁷.

Warto jeszcze zwrócić szczególną uwagę na aspekt praktyczny związany z prawem do obrony tymczasowo aresztowanych w zakresie realizacji ich prawa do komunikowania się z obrońcą i pełnomocnikiem. W 2010 i 2011 r. Rzecznik Praw Obywatelskich (dalej: RPO) zarzucił Dyrektorowi Generalnemu SW praktyki ograniczające tego rodzaju kontakt, zwłaszcza w sytuacji odbywania przez tymczasowo aresztowanego kary dyscyplinarnej osadzenia w celi izolacyjnej, a także odmowy kontaktu z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem czy radcą prawnym, czy też z notariuszem. Rzecznikowi chodziło o przekonanie dyrektorów więzień, że ci nie mają możliwości odmówić zgody na takie widzenie, jeżeli obrońcy (szeroko rozumiani) okażą legitymację służbową, a widzenie będzie realizowane w pomieszczeniu przeznaczonym do dokonywania czynności procesowych w godzinach pracy administracji aresztu śledczego. Poza tym w korespondencji z RPO Dyrektor Generalny SW słusznie przyznał, że sposób udzielania takich widzeń różni się zdecydowanie od widzeń udzielanych np. osobom najbliższym, gdyż oprócz tego, że miejscem jest osobne pomieszczenie przeznaczone do czynności procesowych, to także nie są stosowane żadne ograniczenia czasowe. Pozostałe wątpliwości dotyczyły zagadnień związanych z monitoringiem takich pomieszczeń oraz dokonywaniem przez funkcjonariuszy SW kontroli osobistej oraz bagażu obrońców wchodzących na tzw. teren ścisły aresztu. Takie zachowania według RPO mogłyby naruszać tajemnicę zawodową adwokacką, na co wcześniej zwracała uwagę Naczelna Rada Adwokacka (dalej: NRA), której znane były już przypadki wykorzystywania kamer przemysłowych zainstalowanych w aresztach śledczych w sposób sprzeczny z obowiązującymi regulacjami prawnymi. Zaniepokojenie członków NRA wynikało także z faktu, że wcześniej policjanci nagrywali rozmowy adwokatów z ich klientami, potem wykorzystywali je procesowo, a dodatkowo ujawniali w mediach¹⁸.

¹⁶ Zob. P. Nowak, *Zasady porozumiewania się zatrzymanego z adwokatem oraz tymczasowo aresztowanego z obrońcą w Kodeksie postępowania karnego w aspekcie konstytucyjnym oraz prawnomiędzynarodowym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, z. 1, s. 89.

¹⁷ Zob. D. Tarnowska, *Prawo tymczasowo aresztowanego oskarżonego do kontaktowania się ze swoim obrońcą*, „Prawo i Prokuratura” 2003, nr 12, s. 141.

¹⁸ Zob. M. Kolendowska-Matejczuk, *Konstytucyjne prawo do obrony w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2013, s. 34. Trzeba zauważyć, że spór pomiędzy SW a RPO w głównej mierze wynika stąd, że więziennictwo jest przekonane o właściwym realizowaniu przez siebie postanowień k.k.w. i przepisów regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania w zakresie realizacji uprawnień związanych z kontaktowaniem się aresztantów

Prawo do korzystania z własnej odzieży, bielizny i obuwia

Z art. 216 § 1 k.k.w. wynika możliwość korzystania przez tymczasowo aresztowanych z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Jedyną przesłanką ograniczającą realizację tego typu uprawnienia może wynikać z tego, że nie powinno to zakłócać porządku ustalonego w areszcie śledczym, ani sprzeciwiać się względom bezpieczeństwa lub reżimowi sanitarnemu w areszcie śledczym. Jednocześnie umożliwiono dyrektorowi aresztu śledczego kontrolę nad tym poprzez nadanie mu władczego uprawnienia polegającego na określaniu ilości i rodzaju własnej odzieży, bielizny i obuwia, które tymczasowo aresztowany może posiadać w celi mieszkalnej¹⁹.

Z powyższego zestawienia wynika, że prawo aresztanta do wykorzystywania własnego, a nie więziennego ubioru stanowi konsekwencję przyjęcia procesowej zasady domniemania niewinności. Z tego powodu zezwala się aresztantom na wykorzystywanie nie podczas pobytu w areszcie własnej garderoby, gdyż tzw. ubranie skarbowe, czyli więzienne, to domena wyłącznie osób skazanych, i to głównie w zakładach typu zamkniętego. Jednakże w przypadku niemożności skorzystania z własnej odzieży (w domyśle także butów i bielizny), np. z powodu nieposiadania tychże przez aresztanta oraz niemożności dostarczenia ich do aresztu przez rodzinę aresztanta, administracja aresztu zobowiązana jest do zapewnienia mu odpowiedniej do pory roku odzieży, obuwia i bielizny pochodzących z zasobów magazynowych aresztu według norm ustalonych na podstawie przepisów dotyczących należności tzw. mundurowych przewidzianych dla tymczasowo aresztowanych. W konsekwencji tymczasowo aresztowany będzie korzystał z takich samych elementów wyposażenia „odzieżowego” jak skazany. Natomiast w praktyce trudno będzie też zidentyfikować tak ubranego aresztanta wśród skazanych, zwłaszcza w sytuacji przebywania poza całą mieszkalną, i to w takich zakładach penitencjarnych, w których przebywają jednocześnie (choć w innych oddziałach) skazani i tymczasowo aresztowani²⁰.

z ich obrońcami. Natomiast RPO swoje negatywne stanowisko, o którym była mowa wcześniej, opracowuje na podstawie wyników kontroli wykonywanych w ramach Krajowego Systemu Prewencji i zalecenia pokontrolne wysyłane są do Ministerstwa Sprawiedliwości, formalnie nadzorującego funkcjonowanie SW. Ponadto RPO dokonuje kontroli w oparciu o system skarg osób pozbawionych wolności, w tym tymczasowo aresztowanych. Spornym problemem, przynajmniej do 1 lipca 2015 r., pozostawała kwestia kontaktu telefonicznego tymczasowo aresztowanego ze swoim obrońcą. Wcześniej dyrektor generalny SW także prezentował przed RPO stanowisko o legalności postępowania podległych sobie funkcjonariuszy i pracowników w przedmiocie kontaktowania się aresztantów z ich obrońcami. Poza tym ówczesny zastępca RPO (od września 2015 r.) Krzysztof Olkiewicz, emerytowany pułkownik SW i były dyrektor okręgowy Służby Więziennej w Koszalinie, wobec którego prowadzono umorzone później postępowanie karne za to, że polecił swojej sekretarce, ażeby ta zapłaciła grzywnę za odbywającego karę zastępczą (sprawca ukradł batonik o wartości ok. 5 zł), zapowiedział, że będzie monitorował sytuację związaną z realizacją przez SW obowiązku zapewnienia właściwych warunków do realizacji uprawnień dotyczących kontaktu aresztantów z ich obrońcami. Zob. A. Łupińska, *Krzysztof Olkiewicz zastępcą RPO*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 10, s. 4.

¹⁹ Zob. § 14 ust. 2 pkt. 7 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania.

²⁰ Zob. J. Kosonoga, *Podstawy stosowania środków zapobiegawczych*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 10, s. 26.

Wykorzystywanie własnego ubrania przez tymczasowo aresztowanych widoczne jest szczególnie w sytuacjach związanych z ich uczestnictwem w widzeniach i z udziałem w rozprawach sądowych oraz w innych czynnościach procesowych realizowanych poza aresztem śledczym. Zwłaszcza w sądzie osoby te mają możliwość występowania bez stygmatyzacji „ubraniowej” związanej z pobytem w areszcie i niewyróżniania się spośród innych oskarżonych, co do których nie zastosowano tymczasowego aresztowania. Z kolei powyższa zasada nie ma już zastosowania w sytuacji nadania aresztantowi statusu osadzonego niebezpiecznego. Wówczas każde jego opuszczenie celi (widzenia, spacer, czynności procesowe itp.) powoduje konieczność wykorzystania przez niego nie własnej odzieży, ale więziennego uniformu w czerwonym lub pomarańczowym kolorze²¹.

Więcej, choć nieco innego typu, wątpliwości w kwestii odzieży może pojawić się wówczas, kiedy zostanie wykorzystana formuła „względów bezpieczeństwa lub sanitarnych”. Chociaż przepis wprost nie precyzuje, że chodzi tu o uprawnienie przysługujące dyrektorowi aresztu, z wykładni funkcjonalnej wydaje się oczywiste, że zaproponowana tu koncepcja ustawodawcy niepozbawiona jest cechy niedookreślenia tego akurat przepisu. Klauzule „bezpieczeństwa i względów sanitarnych” mogą być przecież nadużywane i wykorzystywane niezgodnie z wolą ustawodawcy przez organy stosujące taką normę prawną. *In fine* wprowadzenie obowiązku polegającego na konieczności korzystania przez aresztantów z więziennych odzieży (zamiast własnej) może być naruszeniem zasady takiego ich traktowania i pominięcia możliwości rozstrzygnięcia postępowania karnego polegającego na niewinnieniu oskarżonego. Podobnie niejasne względy stały u podstaw wprowadzenia ograniczeń w korzystaniu z takiej odzieży z powodu zagrożenia sanitarnego. W rzeczywistości jednakowym zagrożeniem może być brudna i zanieczyszczona higienicznie odzież oraz bielizna – zarówno ta będąca własnością aresztanta, jak i pochodząca z więziennego magazynu. Dlatego wydaje się, że rygorystyczne podejście ustawodawcy w tym względzie nie ma żadnego uzasadnienia, a jedynie stanowi wyraz uznania władczej pozycji administracji aresztu wobec tymczasowo aresztowanych nakazującej wprost korzystanie z więziennych drelichów²².

Warto również w tym kontekście zwrócić uwagę na sprawowaną pod tym względem funkcję kontrolną dyrektora aresztu, który w formie administracyjnego nakazu (zarządzenia) ustala ilość i rodzaj tych przedmiotów, które tymczasowo aresztowany może posiadać w celi mieszkalnej. Dlatego też zbędna (ale tylko w subiektywnej ocenie administracji aresztu) ilość własnej odzieży, bielizny i obuwia oraz jej asortyment niewynikający z realnych potrzeb aresztanta powodować powinny podjęcie decyzji dyrektora aresztu lub osoby przez niego uprawnionej o zdeponowaniu tych przedmiotów w magazynie lub przekazaniu najbliższemu, np. podczas widzenia (o ile przedmioty te nie zostały zaliczone do kategorii dowodów procesowych w prowadzonym postępowaniu karnym). Decyzja dyrektora ograniczająca wykorzystanie własnej odzieży może mieć uzasadnienie także w sytuacji dotyczącej zbyt małej powierzchni celi mieszkalnej i braku możliwości przechowywania tam przedmiotów osobistych

²¹ Zob. S. Przybyliński, *Więźniowie „niebezpieczni” – ukryty świat penitencjarny*, Kraków 2012, s. 17.

²² Zob. T. Szymanowski, *Bezpieczeństwo w wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania w świetle przepisów prawa*, [w:] *Modernizowanie więziennictwa. V Kongres Penitencjarny*, red. T. Bulenda, A. Rzepliński, Warszawa 2015, s. 75.

tymczasowo aresztowanych. W praktyce oznacza to, że dyrektorzy aresztów śledczych w opracowanych przez siebie porządkach wewnętrznych z reguły ustalają dość precyzyjnie (aczkolwiek skromnie) liczbę przedmiotów wchodzących w skład asortymentu „ubraniowego” aresztantów. Jednak nie wyklucza to podejmowania decyzji uwzględniających prośby aresztantów o zwiększenie ilości albo rodzaju przedmiotów wchodzących w skład własnego wyposażenia aresztantów i wykraczających poza ramy określone w porządku wewnętrznym aresztu²³.

Dogodnym instrumentem pomocnym w tym przedmiocie może być instytucja tzw. paczki odzieżowej uwzględniającej własną odzież, bieliznę i obuwie. W celu realizacji tego uprawnienia wystarczy jedynie uzyskanie wcześniej talonu odzieżowego i przygotowanie paczki zgodnie z listą przedmiotów stanowiących jej zawartość. Jednak w tym przypadku ustawodawca w ogóle nie sprecyzował wielkości tej paczki ani częstotliwości jej wysyłania i w przeciwieństwie do paczek żywnościowych pozostawił zupełną swobodę władzom aresztów śledczych. Stąd też najczęściej stosowaną praktyką jest przyjęcie założenia, że jedna paczka odzieżowa przysługuje raz na miesiąc. Ze względów pragmatycznych jej wielkość ustalana jest na poziomie 3 lub 5 kilogramów, chociaż np. w niektórych aresztach nie przyjęto jakichkolwiek ograniczeń ilościowych i jakościowych w tym zakresie (przykładowo w Areszcie Śledczym w Mysłowicach paczki odzieżowe przyjmowane są w każdej ilości i w każdym czasie)²⁴. Tego typu informacje upubliczniane są w komunikatach dla osadzonych, a także na stronie internetowej aresztu – w zakładce dotyczącej paczek. Jednak zupełna liberalizacja sposobu dostarczania aresztantom własnej odzieży, bielizny i obuwia w paczkach może być ograniczana przez nadzór administracyjny i fakt kontroli wydawanych talonów odzieżowych aresztantom w taki sposób, ażeby uwzględnić warunki lokalowe cel aresztanckich, pojemność magazynów odzieżowych oraz jednocześnie uczynić zadość względom bezpieczeństwa i sanitarnym obowiązującym w areszcie śledczym²⁵.

Należy zwrócić uwagę na prawidłowość określoną w art. 216 § 3, gdzie przewidziano także ingerencję organu, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje, w ten sposób, że możliwe jest ograniczanie albo określanie sposobu korzystania z tych uprawnień przez ten podmiot. W praktyce oznacza to, że np. organ dysponujący w postanowieniu o tymczasowym aresztowaniu może nakazać korzystanie przez aresztanta z odzieży więziennej w każdym miejscu i czasie jego pobytu. Dlatego też nie można traktować normy z art. 216 § 1 jako przepisu o charakterze bezwzględny i zakwalifikować go jako w pełni gwarantującego prawo do korzystania przez tymczasowo aresztowanych wyłącznie z własnych „zasobów” ubraniowych²⁶.

²³ Zob. O. Horna, *Bezpieczeństwo jednostek penitencjarnych a zadania dla personelu*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, red. W. Ambrozik, H. Machel, P. Stępiak, Poznań – Gdańsk – Warszawa 2008, s. 321.

²⁴ www.zamuramizk.pun.pl/as-myslowice-251.htm (dostęp: 9.05.2017).

²⁵ Zob. M. Kuć, M. Gałązka, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2009, s. 209.

²⁶ Zob. T. Bulenda, Z. Hołda, A. Rzepliński, *Prawa człowieka a zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w polskim prawie i praktyce jego stosowania*, „Archiwum Kryminologii” 1992, t. XVIII, s. 66.

Prawo do korzystania z wyżywienia, środków leczniczych i higienicznych otrzymywanych spoza aresztu śledczego

Krajowy ustawodawca karno-wykonawczy zdecydował, że kwestie zapewnienia tymczasowo aresztowanym odpowiednich warunków socjalnych nie powinny w żaden sposób obciążać ich samych, gdyż jest to obowiązek organów państwowych, które zdecydowały się na izolowanie tych osób wbrew ich woli, ale za to w interesie ochrony porządku publicznego. Dlatego postanowiono, że ich wyżywienie powinno odpowiadać określonym normom kalorycznym, wagowym i dietetycznym wspólnym dla wszystkich osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych bez względu na status prawny tych osób. Stąd też w odpowiednich przepisach przyjęto jednolite zasady żywienia²⁷. Wynika z nich przede wszystkim wartość dziennego wyżywienia określana kalorycznie (2600 kcal) w artykułach żywnościowych (zwiększona do 2800 kcal w przypadku osób, które nie ukończyły 18. roku życia). Poza tym szczegółowo określona została procentowa zawartość składników odżywczych w rozbiciu na białko, tłuszcze i węglowodany oraz wartość dzienna warzyw w posiłkach dostarczanych z kuchni więziennej²⁸. Ponadto przepisy żywienia przewidują możliwość otrzymywania wyżywienia według odpowiednich norm i diet. Z tego powodu w żywieniu aresztantów przewidziano normę podstawową, dla młodocianych i dla zatrudnionych w warunkach szczególnie uciążliwych oraz dietę lekkostrawną i cukrzycową (chorzy na cukrzycę insulinozależną oprócz wyżywienia przewidzianego dla diety cukrzycowej otrzymują przy śniadaniu cukier w postaci stałej w ilości 6 g na dobę). Także w rozporządzeniu „żywnościowym” ustalony został ściśły wykaz produktów zabronionych przy sporządzaniu diety lekkostrawnej i cukrzycowej. Jeszcze jedną formą udogodnień związanych z żywieniem chorych aresztantów może być lekarskie zalecenie w sprawie indywidualnego wyżywienia, określające np. liczbę i godziny wydawania posiłków, kaloryczność dobową, procentową zawartość składników odżywczych, zabronione sposoby przyrządzania posiłków, listę produktów zabronionych. Kolejne uprawnienie związane bezpośrednio z żywieniem dotyczy prawa domagania się dodatkowych napojów w sytuacji przebywania aresztanta w pomieszczeniu, w którym temperatura spowodowana warunkami atmosferycznymi przekracza 28°C²⁹.

Jednocześnie ustawodawca zezwolił aresztantom na otrzymywanie z zasobów magazynowych aresztu środków leczniczych i higienicznych, a w wyjątkowych sytuacjach dopuścił uzyskanie tych środków spoza tego źródła. W przypadku środków leczniczych chodzi nie tylko o lekarstwa, ale także środki opatrunkowe, dezynfekcyjne, protezy i sprzęt niezbędny do rehabilitacji. Natomiast pod pojęciem środków higienicznych umieszczono przedmioty niezbędne do codziennej higieny osobistej³⁰.

²⁷ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 16 lutego 2016 r. w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2016 r, poz. 302).

²⁸ Określenie „dostarczanych z kuchni więziennej” może dziś być nieprecyzyjne o tyle, że część zakładów karnych i aresztów śledczych zrezygnowała z „gotowania u siebie” na rzecz posiłków dostarczanych do więzienia na zasadach cateringu.

²⁹ Zob. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1057.

³⁰ Zob. J. Zagórski, *Wykonywanie tymczasowych aresztowań w Polsce*, „Państwo i Prawo” 2007, z. 10, s. 40.

Poza uprawnieniami do otrzymywania posiłków dostarczanych przez administrację aresztu śledczego oraz środków leczniczych i higienicznych pochodzących z aresztu, jako zasadę w art. 216 § 2 k.k.w. przewidziano opcję dostarczania tychże przedmiotów spoza aresztu jako sytuację wyjątkową. Wymagana jest wówczas podwójna zgoda pochodząca od organu dysponującego i dyrektora aresztu. Dodatkowo organ dysponujący może ograniczyć lub określić sposób korzystania z tych uprawnień, z tym że takich kompetencji nie przyznano już dyrektorowi aresztu. Kontrola dyrekcji aresztu sprowadza się jednak do stwierdzenia, czy przedmioty mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa aresztu, a kontrola organu dysponującego opierać się będzie na przesłankach, czy posiadanie takich przedmiotów może utrudnić prowadzone postępowanie karne. Za każdym razem ogranicza się swobodę decydowania przez aresztantów w przedmiocie wyboru określonego, czyli alternatywnego wobec więziennego, wyżywienia, środków leczniczych czy higienicznych. W ten sposób tymczasowo aresztowani zmuszeni są do korzystania z tanich posiłków, takich samych leków i środków higieniczno-kosmetycznych. Nie ogranicza to jednak w żaden sposób ich uprawnień o charakterze socjalnym, gdyż administracje aresztów śledczych zasadniczo zapewniają im podstawowy asortyment z zakresu wyżywienia, środków leczniczych i higienicznych. Jakość dostarczanego pożywienia oraz przedmiotów traktowanych jako środki lecznicze i higieniczne może być przedmiotem skarg osadzonych. Za każdym razem należy jednak brać pod uwagę, czy zapewnione zostały normy określone w przepisach, a nie zaspokojone subiektywne odczucia tymczasowo aresztowanych na temat jakości posiłków czy skuteczności leczenia pacjentów przebywających w aresztach śledczych³¹.

Prawo do widzeń, paczek, korespondencji i kontaktu telefonicznego

Taki rodzaj uprawnień dotyczy prawa tymczasowo aresztowanych do kontaktowania się ze światem zewnętrznym. Z uwagi na izolacyjny charakter tymczasowego aresztowania prawo do widzeń, paczek, korespondencji i kontakty telefoniczne podlegają ścisłym rygorom kontrolnym ze strony organu dysponującego i administracji aresztu, a ich liczba (częstotliwość) i sposób realizacji jest reglamentowany. Zwłaszcza sposób udzielania tymczasowo aresztowanym widzeń zasadniczo wpływa na status aresztantów, dlatego też ustawodawca poświęcił tym zagadnieniom stosunkowo dużo uwagi w rozbudowanej normie art. 217 § 1 k.k.w. (szczególnie po 1 lipca 2015 r.). W tym przepisie ustalono częstotliwość widzeń na poziomie co najmniej jednego w miesiącu, i to z osobą najbliższą. Decyzje wydawane są przez organ dysponujący, a w przypadku, gdy tymczasowo aresztowany pozostaje do dyspozycji kilku organów, wymagana jest zgoda ich wszystkich, chyba że organy te postanowią inaczej. Jednak w przypadkach określonych w art. 217 § 1b k.k.w. może nastąpić

³¹ Zob. T. Kalisz, *Wybrane problemy związane z wykonywaniem tymczasowego aresztowania: status prawny osoby tymczasowo aresztowanej*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia: Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Holdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 400.

odmowa zgody na widzenie. Chodzi tu o przesłanki wykorzystania widzenia w celu bezprawnego utrudnienia postępowania karnego, do popełnienia przestępstwa, w szczególności podżegania do niego. Zarządzenie o odmowie wyrażenia zgody można „zażalić” do sądu lub prokuratora nadrzędnego i takie uprawnienie dotyczy tymczasowo aresztowanego oraz osoby ubiegającej się o widzenie. Jednak w sytuacji, gdy zaskarżone zarządzenie o odmowie wyrażenia zgody na widzenie zostanie utrzymane w mocy, ustawodawca przewidział, że wniesienie zażalenia na zarządzenie o odmowie wyrażenia zgody na widzenie tymczasowo aresztowanego z tą samą osobą wydane w ciągu trzech miesięcy od wydania utrzymanego w mocy zarządzenia jest niedopuszczalne. Poza tym w art. 217 § 1 d oraz § 1e k.k.w. określono specjalne zasady odbywania widzeń z osobami małoletnimi (pojęcie cywilistyczne dotyczące osób poniżej 18. roku życia). Wówczas zgoda na widzenie uzależniona jest od złożenia wniosku przedstawiciela ustawowego. Natomiast w sytuacji osób poniżej 15. roku życia do odbywania widzeń potrzebna jest obecność pozostającego na wolności przedstawiciela ustawowego lub pełnoletniej osoby najbliższej, ewentualnie widzenie takie może odbywać się pod opieką wyznaczonego przedstawiciela SW³².

Jako zasadę przyjęto udzielać widzeń pod nadzorem funkcjonariusza więziennego w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt (poprzez siatkę, szybę, domofon). Wówczas możliwe jest także spożywanie przez aresztanta posiłków i napojów zakupionych w miejscowej kantine. Z kolei organ dysponujący może w zarządzeniu o udzieleniu widzenia określić inny sposób, tzn. umożliwiający bezpośredni wzajemny kontakt odwiedzanego i odwiedzających, jednak na żądanie osoby odwiedzającej widzenie może być udzielane w sposób tradycyjny, czyli bez bezpośredniego kontaktu. Poza tym w przypadku tymczasowo aresztowanych stwarzających poważne zagrożenie dla porządku i bezpieczeństwa administracja więzienna ma obowiązek powiadomienia organu dysponującego o zagrożeniu dla osoby odwiedzającej i że konieczne jest udzielanie widzenia w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z tymczasowo aresztowanym (art. 217 § 5 k.k.w.). Z kolei w art. 217 § 6 k.k.w. ustawodawca przewidział jeszcze jedną możliwość ingerencji organu dysponującego w zakresie kontaktów aresztantów ze światem spoza aresztu i ta dotyczy kontaktów z duchownymi świadczącymi posługi religijne na terenie aresztu. Wówczas organ dysponujący może zdecydować o ograniczeniu takiego kontaktu lub określić jego sposób (np. w formie uniemożliwiającej bezpośredni kontakt). Wydaje się jednak, że takie ograniczenia muszą pozostawać w sprzeczności z aksjologią ochrony praw człowieka, określoną zwłaszcza w art. 8 i 9 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka³³.

Tymczasowo aresztowanym umożliwiono także prawo do otrzymania paczki żywnościowej. Należy jednak zaznaczyć, że tego typu uprawnienie nie zostało zagwarantowane na podstawie ustawy (k.k.w.), ale wynika z postanowienia zawartego w § 23 pkt 1 regulaminu wykonywania tymczasowego aresztowania. Jako zasadę (choć przewidującą odstępstwa) przyjęto, że prawo do otrzymania paczki przysługuje

³² Zob. M. Kuć, M. Gałązka, *Prawo karne wykonawcze...*, s. 210.

³³ Zob. M. A. Nowicki, *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2009, s. 78–80.

tymczasowo aresztowanym raz w miesiącu, a jej ciężar wraz z opakowaniem nie powinien przekraczać 5 kg. Zawartość paczek podlega sprawdzeniu w obecności tymczasowo aresztowanego i wyklucza się w nich zawartość artykułów, których sprawdzenie jest niemożliwe bez naruszenia w istotny sposób ich substancji, oraz artykułów w opakowaniach utrudniających kontrolę zawartości. Istnieje również możliwość uznania przez lekarza lub innego uprawnionego pracownika służby zdrowia aresztu artykułów żywnościowych za nienadające się do spożycia i wówczas podlegają one zniszczeniu w obecności tymczasowo aresztowanego. Poza paczkami żywnościowymi przewidziano także możliwość otrzymania paczki z odzieżą, bielizną i obuwiem oraz środkami higienicznymi, a także lekarstwami³⁴.

Kwestie dostępności lub braku dostępności paczek żywnościowych zostały umieszczone w katalogu nagród i kar dyscyplinarnych. W art. 221 § 2 pkt 3 k.k.w. postanowiono, że formę nagrody może przybrać zezwolenie na otrzymanie dodatkowej paczki żywnościowej lub otrzymanie paczki przekraczającej dopuszczalny ciężar, a w art. 222 § 2 pkt 3 k.k.w. pozbawienie możliwości otrzymania jednej paczki żywnościowej w kwartale następującym bezpośrednio po kwartale, w którym kara została wymierzona, uznano za karę dyscyplinarną³⁵.

Poza prawem do widzeń i paczek tymczasowo aresztowanym przyznano także prawo do korespondencji. Jednak z uwagi na istotę tymczasowego aresztowania, w przeciwieństwie do wcześniejszych uprawnień, zdecydowano się na przyjęcie rozwiązań wysoce restrykcyjnych. Generalnie całość korespondencji tzw. nieurzędowej obwarowano koniecznością kontroli ze strony organu dysponującego. W art. 217a § 1 k.k.w. ustawodawca zdecydował się na wykorzystanie niezdefiniowanych później w tzw. słowniczku konstrukcji związanych z taką kontrolą korespondencji tymczasowo aresztowanych (chodzi o „zatrzymanie”, „cenzurę” i „nadzór”) i nie określił zasad dokonywania takich czynności, które faktycznie ingerują w prawa osobiste aresztantów. Ponadto w Kodeksie (art. 217) postanowiono, że cenzurze nie podlega korespondencja urzędowa i ta może być wysyłana do adresatów wymienionych enumeratywnie w tym przepisie. Do katalogu tych podmiotów zakwalifikowano obrońców lub pełnomocników będących adwokatami albo radcami prawnymi, Rzecznika Praw Człowieka, Rzecznika Praw Dziecka i inne organy na podstawie ratyfikowanych umów międzynarodowych, organy ścigania, wymiaru sprawiedliwości oraz organy państwowe i samorządowe. Takie rozszerzające ujęcie podmiotów, zwłaszcza tych ostatnich, wydaje się jednak być nieuzasadnione³⁶.

Trzeba też uwzględnić fakt, że przed nowelizacją k.k.w. obowiązywała dość sżywna zasada zakazująca korzystania przez aresztantów z aparatu telefonicznego i kontaktowania się z kimkolwiek, kto znajdował się poza aresztem śledczym. Po 1 lipca 2015 r. ustawodawca otworzył „furtkę” dla kontaktów z obrońcą i umożliwił telefonowanie, które będzie możliwe po uzyskaniu uprzedniej zgody tzw. organu

³⁴ Zob., *Prawo penitencjarne. Kodeks karny wykonawczy z przepisami wykonawczymi i związkowymi*, red. W. Śledzik, Kraków 2006, s. 538.

³⁵ Zob. K. Kowaluk, *Dodatkowy sposób realizacji paczek z żywnością dla osadzonych*, „Forum Penitencjarne” 2012, nr 2, s. 14.

³⁶ Zob. M. Płachta, *Prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne podstawy ochrony praw oskarżonego w procesie karnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1999, t. IV, s. 25.

dysponującego. W sytuacji pozostawania tymczasowo aresztowanego do dyspozycji kilku organów (np. sądów różnych instancji lub prokuratur) potrzebna jest zgoda każdego z nich, chyba że zarządzą one inaczej. Nie oznacza to wcale, że organy zobowiązane są wyłącznie do wydawania decyzji zgodnych z żądaniem aresztantów. Przewidziano także formułę negatywnego załatwiania takich wniosków, biorąc pod uwagę przede wszystkim uszanowanie dobra śledztwa. Negatywna przesłanka to także uzasadniona obawa, że zgoda na korzystanie z aparatu telefonicznego może być wykorzystana w celu bezprawnego utrudniania prowadzenia postępowania karnego lub wręcz do popełnienia przestępstwa. W szczególności może także chodzić o podżeganie do popełnienia czynu zabronionego. Zdecydowanie okolicznością stanowiącą podstawę do odmowy w takiej sytuacji może być bez wątpienia sytuacja, gdy podstawą do stosowania tymczasowego aresztu będzie nakłanianie do składania fałszywych zeznań albo utrudnianie śledztwa w inny bezprawny sposób³⁷.

Poza tym tymczasowo aresztowanym umożliwiono złożenie zażalenia na odmowę skorzystania z takiego kontaktu z obrońcą. Organem właściwym jest tu sąd, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje, a w przypadku zarządzeń wydanych w tym przedmiocie przez prokuratora zażalenie rozpoznaje prokurator nadrzędny. Natomiast jest rzeczą oczywistą, że ustawodawca wyłączył możliwość innej formy kontaktu z obrońcą z wykorzystaniem technik łączności przewodowej lub bezprzewodowej (np. poprzez wiadomości SMS, e-mail, komunikatory społecznościowe).

Warto również zwrócić uwagę na stan prawny i faktyczny związany z telefonicznym kontaktowaniem się tymczasowo aresztowanych przed omawianą nowelą Kodeksu. Trzeba przy tym się odnieść do roli RPO sygnalizującego od 2008 r. problem utrudnień ze strony SW w utrzymywaniu kontaktów aresztantów ze swoimi obrońcami po to, żeby lepiej zrozumieć intencje ustawodawcy nowelizującego k.k.w. w takim właśnie kierunku. Owo zaangażowanie RPO w powyższej sprawie związane było z wykonywaniem przezeń funkcji Krajowego Mechanizmu Prewencji i z wnioskami z wizytacji prowadzonych w aresztach, na których podstawie uznano, że SW niewłaściwie interpretuje treść art. 217c k.k.w., gdyż istniejący wówczas stan prawny w sposób bezdyskusyjny dawał prawo tymczasowo aresztowanym do kontaktów telefonicznych z obrońcami. Pracownicy Biura RPO wskazywali, że zakaz korzystania przez osoby tymczasowo aresztowane z aparatów telefonicznych oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej nie może obejmować kontaktów z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym. Powoływano się tu na unormowanie z art. 215 § 1 k.k.w. dotyczące prawa porozumiewania się z obrońcą podczas nieobecności innych osób. Prawnicy zatrudnieni w więziennictwie polemizowali z taką tezą, zwracając uwagę na to, że gdyby ustawodawca chciał takiego rozwiązania, to wskazałby na to w sposób wyraźny. Poza tym użyto innej argumentacji: że organy SW to organy postępowania wykonawczego i nie mogą spełniać oczekiwań formułowanych li tylko poprzez rekomendacje Krajowego Mechanizmu Prewencji. W związku z takim stanowiskiem dyrektora generalnego SW RPO zwrócił się do Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK) o stwierdzenie niezgodności art. 217c k.k.w. z ustawą zasadniczą. I choć od złożenia przedmiotowego wniosku (15 listopada

³⁷ Zob. J. Wierzbicki, *Telefony dla tymczasowo aresztowanych?*, „Forum Penitencjarne” 2014, nr 8, s. 16.

2013 r.) upłynęło sporo czasu, to ostatecznie TK nie podjął się rozstrzygnięcia w tej sprawie z uwagi na wydarzenia intertemporalne (15 maja 2014 r. wpłynął do Sejmu rządowy projekt zmian w k.k.w. – druk sejmowy nr 2393, a już 10 czerwca odbyło się jego pierwsze czytanie)³⁸.

Prawo do zatrudnienia

Przepisy Kodeksu w żaden sposób nie nakładają obowiązku pracy w stosunku do tymczasowo aresztowanych, a jedynie uczyniły z zatrudnienia uprawnienie aresztantów. W art. 218 k.k.w. przyjęto dwojaką formę zatrudnienia tymczasowo aresztowanego: odpłatną i nieodpłatną. Za każdym razem wymagana jest jednak jego zgoda, a samo zatrudnienie może się odbywać zarówno w obrębie aresztu, jak i poza nim. W przypadku zatrudnienia poza aresztem potrzebne jest także uzyskanie zgody na zatrudnienie wydane w formie zarządzenia organu dysponującego. W stosunku do zatrudnionych aresztantów stosuje się takie same zasady wynagradzania, jak wobec pozostałych pracowników niebędących aresztowanymi, poza potrąceniami związanymi z wymogami określonymi w art. 125 § 1 k.k.w. (10% na cele Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej i 25% na cele Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywieziennych Zakładów Pracy). Z powyższego zestawienia wynika, że rodzaj i wysokość potrąceń z wynagrodzenia uzyskiwanego przez aresztantów mogą być skuteczną barierą w podejmowaniu przez nich jakiegokolwiek zatrudnienia odpłatnego. Poza tym przeszkodą w zatrudnieniu w areszcie może być także mało atrakcyjna oferta pracy związana z ograniczoną liczbą stanowisk pracy w obrębie aresztu i brakiem dostatecznego zainteresowania ze strony kontrahentów zewnętrznych. Niewątpliwie ogólne trudności na rynku pracy dotyczą także osób przebywających w aresztach³⁹.

Obowiązek przestrzegania postanowień regulaminowych i porządkowych

Na wyraźne podkreślenie zasługuje to, że w k.k.w. w części dotyczącej tymczasowo aresztowanych nie wyartykułowano wprost grupy przepisów związanych z koniecznością wypełniania przez tymczasowo aresztowanych konkretnych obowiązków, a te, które uwzględniono, zostały rozproszone w różnych miejscach. Jednak podstawowym obowiązkiem dla tej grupy osadzonych wydaje się być konieczność poddania się wymogom przepisów wynikających z ustawy, regulaminu czy porządku wewnętrznego obowiązującego w areszcie śledczym. Po analizie postanowień zawartych w poszczególnych grupach przepisów okazuje się, że najmniej takich obowiązków znalazło się w ustawie karno-wykonawczej. Natomiast w regulaminie organizacyjno-porządkowym umieszczono kilka różniących się rodzajowo od siebie

³⁸ Zob. J. Wierzbicki, *Telefony dla tymczasowo aresztowanych...*, s. 16.

³⁹ Zob. T. Kalisz, *Zatrudnianie nieodpłatne skazanych na karę pozbawienia wolności*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2008, t. XXII, A UW nr 3027, s. 179.

powinności. Przede wszystkim chodzi o poddanie się czynnościom związanym z przyjęciem do aresztu i rozmieszczeniem w celach mieszkalnych. Poza tym obowiązkiem, aresztanci powinni się poddać regułom regulaminowym wynikającym z organizacji przyjmowania korespondencji i udzielania widzeń, a także czynnościom związanym z leczeniem, kąpielą, zabiegami sanitarnymi, zakupami w areszcie, spacerami, posiłkami, apelami, zakazem palenia wyrobów tytoniowych, zasadami poruszania i niekontaktowania się z innymi, deponowaniem w magazynie aresztu przedmiotów wartościowych, spotkaniami o charakterze religijnym⁴⁰.

Podobne obowiązki zostały określone w porządkach wewnętrznych aresztów śledczych, w których doprecyzowano poszczególne zakresy obowiązki aresztantów. Te dotyczą np. obowiązków związanych z przeprowadzaniem apelu, pory przeznaczony na sen i odpoczynek czy zajęcia sportowe i kulturalne, porządku związanego z widzeniami, zakupami w kantynie, udziałem w nabożeństwach religijnych, kontaktowaniem się z osobami spoza aresztu, składaniem skarg i prośb. Generalnie obowiązkiem aresztantów jest przestrzeganie tych zasad, które z założenia powinny spełniać także funkcje zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego, utrzymania porządku, bezpieczeństwa i dyscypliny oraz zapewnić właściwe warunki bytowe, sanitarne i zdrowotne⁴¹.

Obowiązek wykonywania prac porządkowych w obrębie aresztu śledczego

W art. 218 § 1 k.k.w. zawarto dość ogólną normę dotyczącą tego, że „tymczasowo aresztowany ma obowiązek wykonywania prac porządkowych w obrębie aresztu śledczego”. Tak sformułowany przepis wymaga komentarza, gdyż brakuje tu zdefiniowania podstawowych pojęć. Według K. Postulskiego „za prace porządkowe (art. 218 § 1 zdanie pierwsze k.k.w.) wykonywane w obrębie aresztu śledczego, w wymiarze nieprzekraczającym 90 godzin miesięcznie wynagrodzenie tymczasowo aresztowanemu nie przysługuje (art. 123a § 1 w zw. z art. 209 k.k.w.)”⁴². Jednak autor ten nie dokonał wyjaśnienia tego, co wydaje się być najbardziej istotne w omawianej materii, czyli rozumienia terminu „prace porządkowe”. Zresztą brakuje także legalnej definicji „prac porządkowych” wykonywanych w areszcie śledczym lub zakładzie karnym. Dlatego też należy przyjąć, że takimi pracami mogą być czynności wykonywane przez aresztantów (tak samo skazanych) na rzecz utrzymania porządku, higieny i czystości obiektów wchodzących w skład aresztu (zakładu). W praktyce chodzi np. o sprzątanie cel, korytarzy, pomieszczeń, z których korzystają aresztanci, wynoszenie nieczystości, odśnieżanie, grabienie liści, strzyżenie trawników. Takie rozwiązania przyjęte zostały w aresztach śledczych, gdyż do utrzymania czystości nie zatrudnia się tam zewnętrznych firm zajmujących się sprzątaniami. Nie

⁴⁰ Zob. P. Pałaszewski, *Przyjęcie tymczasowo aresztowanych do aresztu śledczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XXV, AUW nr 3165, Wrocław 2009, s. 228.

⁴¹ Zob. S. Pich, E. Żywucka-Kozłowska, *Wykonywanie tymczasowego aresztowania – aspekty penitencjarnej procedury resocjalizacyjnej*, [w:] *Pomoc postpenitencjarna w kontekście strategii działań resocjalizacyjnych*, red. B. Skafiruk, Kraków 2007, s. 76.

⁴² Zob. K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 1077.

wymaga się przy tym zgody tymczasowo aresztowanego, chyba że wykonywanie tych prac w cyklu miesięcznym przekracza 90 godzin. Natomiast gdyby ten wymiar czasu prac porządkowych został przekroczony, wówczas tymczasowo aresztowany mógłby wnosić roszczenia wobec aresztu o zapłatę za pracę wykonaną ponad przewidzianą normę. Stąd też administracja aresztu prowadzi ewidencję czasu „pracy” tych aresztantów, którzy wykonują prace porządkowe. Poza tym należy zwrócić uwagę na miejsce tych prac, które sprowadzono do obrębu aresztu, a nie np. wewnątrz aresztu. Wówczas nie można by wykonywać tych prac przed wejściem do aresztu czy wokół więziennych murów⁴³.

Zakończenie

Zachowanie równowagi pomiędzy uprawnieniami tymczasowo aresztowanych a obowiązkami nałożonymi na nich to bez wątpienia domena władzy publicznej i jednoczesny probierz poziomu demokratyzacji każdego państwa. W przypadku polskich rozwiązań udało się w miarę przejrzysto określić katalog praw tej kategorii osób i zapewnić im możliwości zawiadomienia o miejscu swojego pobytu (*vide* areszt), korzystania z własnej garderoby, wyżywienia, środków służących leczeniu i higienie, a także umożliwić realizację prawa do obrony w znaczeniu materialnym i formalnym oraz prawa do zatrudnienia (nie pracy). Z drugiej strony (ale nie w opozycji do uprawnień aresztantów), ustawodawca zobowiązał tymczasowo aresztowanych do przestrzegania postanowień regulaminowych i porządkowych oraz wykonywania prac porządkowych w obrębie aresztu. Trudno odmówić racji takiemu ułożeniu poszczególnych rodzajów uprawnień i zobowiązań aresztantów, gdyż te są logiczną konsekwencją uznania godności ludzkiej każdej osoby za podstawę jej praw i wolności. Do takich wniosków dochodzi się, biorąc pod uwagę nie tylko powyższe rozumowanie, ale także uwzględniając status prawny aresztantów wraz z przysługującym im prawem traktowania jako niewinnych aż do prawomocnego skazania sądowego. Stąd też ustawodawca (k.k.w.) zdecydował się na wzmocnienie uprawnień tych osób związanych z prawem do obrony, chociaż ten rodzaj ochrony został uwzględniony również w przepisach karnoprocesowych. Także możliwości korzystania przez aresztantów z odzieży, wyżywienia i środków leczniczych oraz higienicznych pochodzących spoza aresztu oraz zatrudniania (na innych zasadach niż obowiązujące skazanych) można oceniać w kategoriach pewnych udogodnień dla samych aresztantów. Jednak realizacja niektórych uprawnień osób tymczasowo aresztowanych może okazać się utrudniona. Ograniczanie kontaktu telefonicznego z obrońcą, trudności z nawiązaniem takiego kontaktu w związku z zawiadomieniem o miejscu pobytu (dotyczy to zwłaszcza obcokrajowców), limity w odniesieniu do paczek – to przykłady mogące świadczyć o niewydolności polityki państwowej w stosunku do osób, wobec których wydano postanowienie o tymczasowym aresztowaniu. Stąd też z uznaniem należy przyjąć to, że segment obowiązków związany z koniecznością wdrożenia aresztantów do przestrzegania postanowień regulaminowych i porządkowych oraz

⁴³ Zob. M. Kuć, M. Gałązka, *Prawo karne wykonawcze...*, s. 211–212.

wykonywaniem prac o charakterze porządkowym może być wystarczającym argumentem dla przeciwników nadmiernych restrykcji stosowanych wobec tych osób. Nie zmienia to jednak faktu, że istnieje konieczność przeprowadzania bieżącej kontroli sposobu realizacji tych uprawnień i obowiązków ze strony sądu i prokuratury, a także innych organów państwowych i międzynarodowych.

Bibliografia

- Bogunia L., *Kluczowe zagadnienia wykonywania tymczasowego aresztowania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, t. XVIII, Wrocław 2005.
- Bulenda T., Hołda Z., Rzepliński A., *Prawa człowieka a zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie w polskim prawie i praktyce jego stosowania*, „Archiwum Kryminologii” 1992, t. XVIII.
- Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999.
- Eichstaedt K., *Wykonanie postanowienia o zastosowaniu i przedłużeniu okresu tymczasowego aresztowania*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 4.
- Horna O., *Bezpieczeństwo jednostek penitencjarnych a zadania dla personelu*, [w:] *Misja Służby Więziennej a jej zadania wobec aktualnej polityki karnej i oczekiwań społecznych*, red. W. Ambrozik, H. Machel, P. Stępiak, Poznań – Gdańsk – Warszawa 2008.
- Kalisz T., *Wybrane problemy związane z wykonywaniem tymczasowego aresztowania: status prawny osoby tymczasowo aresztowanej*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia: Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011.
- Kolendowska-Matejczuk M., *Konstytucyjne prawo do obrony w działalności Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2013.
- Kosonoga J., *Podstawy stosowania środków zapobiegawczych*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 10.
- Kowaluk K., *Dodatkowy sposób realizacji paczek z żywnością dla osadzonych*, „Forum Penitencjarne” 2012, nr 2.
- Kuć M., Gałązka M., *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2009.
- Łupińska A., *Krzysztof Olkowicz zastępcą RPO*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 10.
- Nowak P., *Zasady porozumiewania się zatrzymanego z adwokatem oraz tymczasowo aresztowanego z obrońcą w Kodeksie postępowania karnego w aspekcie konstytucyjnym oraz prawnomiędzynarodowym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, z. 1.
- Nowicki M.A., *Wokół konwencji europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2009.
- Pałaszewski P., *Przyjęcie tymczasowo aresztowanych do aresztu śledczego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2009, t. XXV, AUW nr 3165.
- Pich S., Żywucka-Kozłowska E., *Wykonywanie tymczasowego aresztowania – aspekty penitencjarnej procedury resocjalizacyjnej*, [w:] *Pomoc postpenitencjarna w kontekście strategii działań resocjalizacyjnych*, red. B. Skafiruk, Kraków 2007.
- Płachta M., *Prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne podstawy ochrony praw oskarżonego w procesie karnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 1999, t. IV.

- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Przybyliński S., *Więżniowie „niebezpieczni” – ukryty świat penitencjarny*, Kraków 2012.
- Słownik łacińsko-polski*, opr. K. Kumaniecki, Warszawa 1997.
- Stefański R., *Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego*, Warszawa 1998.
- Szymanowski T., *Bezpieczeństwo w wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania w świetle przepisów prawa*, [w:] *Modernizowanie więziennictwa. V Kongres Penitencjarny*, red. T. Bulenda, A. Rzepliński, Warszawa 2015.
- Prawo penitencjarne. Kodeks karny wykonawczy z przepisami wykonawczymi i związkowymi*, red. W. Śledzik, Kraków 2006.
- Tarnowska D., *Prawo tymczasowo aresztowanego oskarżonego do kontaktowania się ze swoim obrońcą*, „Prawo i Prokuratura” 2003, nr 12.
- Wałach J., *Uprawnienia procesowe zatrzymanego i tymczasowo aresztowanego w świetle zasady prawa do obrony*, Białystok 2014 (praca doktorska Wydział Prawa UWB).
- Wierzbiński J., *Telefony dla tymczasowo aresztowanych?*, „Forum Penitencjarne” 2014, nr 8.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.
- Zagórski J., *Wykonywanie tymczasowych aresztowań w Polsce*, „Państwo i Prawo” 2007, z. 10.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz.U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 27 października 2003 r. w sprawie czynności administracyjnych i rozliczeń finansowych związanych z prowadzeniem depozytu przedmiotów wartościowych i środków pieniężnych osób pozbawionych wolności, (Dz.U. Nr 192, poz. 1880 i 1881, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19 lutego 2016 r. w sprawie wyżywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz.U. z 2016 r., poz. 302).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz.U. z 2016 r., poz. 2290).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, (Dz.U. z 2016 r., poz. 1137, 2138; z 2017 r., poz. 244, 768, 773, 952, 966, 1214).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2017 r., poz. 665, 666, 768, 1452).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2017 r., poz. 1904).
- www.sw.gov.pl/Data/Files/kunickim/informatory-dla-cudzoziemców/polski_2014.pdf (dostęp: 7.05.2017).
- www.poznan.pr.gov.pl/?m=prawa-i-obowiazki-podejrzanego&ide=29 (dostęp: 7.05.2017).
- www.zamuramizk.pun.pl/as-myslowice-251.htm (dostęp: 9.05.2017).

Summary

The catalogue of rights and obligations of people detained in custody takes into account the constitutional prohibition against violating human dignity. The Executive Penal Code provides for the right of a person detained in custody to notify his/her place of residence, the right of defence, the right to use food, medical and hygienic resources received from outside of the pre-trial detention centre and the right to employment. On the other hand, the basic duties of detainees include the observance of the detention centre's rules and regulations as well as cleaning duties within the detention centre. However, the exercise of these powers and the enforcement of obligations are difficult, thus limiting civil liberties.

